O seară de amintire,
în memoria rabinului Ernest Neumann

Într-o seară din aprilie 2012, în sala festivă „Rabin dr. Ernest Neumann”, la sediul Comunităţii din Timişoara, personalităţi cunoscute din oraş şi membri ai Comunităţii şi-au amintit de cel care a fost o figură emblematică a evreimii timişorene, model şi prieten apropiat. Interpretarea duioasă a unor piese muzicale, de către artista violoncelistă Alexandra Guţu, a contribuit la atmosfera nostalgică a serii.

Rabinul Ernest Neumann,
într-o seară de Pesah la Comunitate

Îi simţim lipsa...

Bună seara. Hag sameah şi sărbători fericite oaspeţilor noştri! Ne aflăm în cea de-a şasea zi a sărbătorii de Pesah şi ne întâlnim astăzi alături de fiica regretatului nostru rabin, dr. Ernest Neumann, şi alături de numeroşi prieteni de o viaţă ai domniei sale, din diferite generaţii, ca să ne amintim de această importantă personalitate, nu doar a comunităţii, ci şi a urbei timişorene. Nu este o întâmplare faptul că se află alături de noi şi primarul oraşului Timişoara, domnul Gheorghe Ciuhandu, cel care a fost un prieten fidel al rabinului nostru, cât şi al obştii noastre. Nu este o întâmplare nici faptul că ne întâlnim aici de Pesah, una dintre cele mai iubite sărbători ale rabinului Neumann. Cu siguranţă, mulţi dintre dumneavoastră vă aduceţi aminte de cum patrona, în fiecare an de Pesah, desfăşurarea ceremoniei cu maiestuozitate, dar în acelaşi timp cu veselie şi cu autoritatea unui adevărat părinte al comunităţii.

De când nu îl mai avem printre noi, de opt ani, de fiecare dată când ne întâlnim de Pesah îi simţim lipsa, aşa cum o simţim şi cu alte ocazii. (...) După pierderea soţiei, Getta, fiica sa, şi nepotul lui, Dani, i-au rămas fiinţele cele mai apropiate şi dragi.

Luciana Friedmann, preşedinta Comunităţii Evreilor din Timişoara

Continuă să fie viu în amintirea noastră

Stimaţi oaspeţi, dragi prieteni,

Acum opt ani, în luna aprilie, cu puţine zile înainte de seara de *seder* de Pesah, tata a fost internat la spital. Au sosit serile de *seder*, primele două seri de Paşti, când rememorăm istoria ieşirii din Egipt şi celebrăm libertatea prin povestiri, cântece şi o cină îmbelşugată. După zeci şi zeci de ani de zile, a fost prima oară când rabinul Ernest Neumann nu a fost prezent. În cele câteva momente de luciditate înainte de a ne părăsi, m-a întrebat când va fi seara de *seder*. Când i-am răspuns că a trecut, a făcut un gest uşor cu mâna şi a spus, cu privirea pierdută în îndepărtare: „Am fost pe-acolo”. A fost pe atunci cu noi în gând şi continuă să fie în amintirea noastră.

Îmi amintesc de serile de *seder* de la noi de acasă. Întindeam o masă lungă, mama pregătea mâncărurile tradiţionale, veneau prieteni, era o ambianţă de veselie, de apropiere sufletească, de familie. Tata era aşezat comod pe perne de puf, aşa cum cere datina, căci sărbătorim eliberarea din robie, nu mai suntem sclavi, suntem liberi şi stăpâni pe soarta noastră. *Afikoman*-ul, foaia de *maţa* necesară pentru a continua *seder*-ul după cină, era lângă tata, dar obiceiul este ca mezinul familiei să reuşească de fiecare dată să-l şterpelească, iar eu intram în acest joc complice şi, cu

ajutorul mamei, în posesia *afikoman*-ului. Când tata mă întreba ce doresc în schimb, eu negreşit repetam ceea ce îmi sugeraseră părinţii mei cu câteva zile înainte – o păpuşă, o carte sau o jucărie – şi, iată, spre uimirea şi fericirea mea, cadoul era deja acolo! Mi se părea că se produce o minune – abia îmi rosteam dorinţa şi ea se şi împlinea. Prin anii ’60 s-au permis sărbatoririle colective şi aveau loc aici, în această sală. Noi aduceam de acasă pernele de puf, paharul de argint pe care părinţii mei îl primiseră cadou de nuntă în 1948 şi cărţile noastre de *Hagada*. Erau peste o sută cincizeci de oameni în jurul meselor, dar în esenţă nu se schimbase nimic, atmosfera familială se perpetua. Tata conducea ceremonia cu o autoritate firească, îi cunoştea pe toţi, îl ştia pe fiecare şi fiecare îl ştia. Eram o familie mare.

Importanţa acestor ceremonii şi întruniri era clară, faptul că noi, cum a spus tata într-un interviu, „indiferent unde ne-am găsit în diaspora vreme de două mii de ani, fără a vorbi aceeaşi limbă, fără a avea acelaşi pământ sub picioare, ne-am menţinut ca evrei; şi asta se datorează faptului că ne-am păstrat datinile, am serbat sărbătorile, am rămas fideli tradiţiei iudaice. Altfel, ne pierdeam, am fi dispărut”. O generaţie după alta s-au perindat la aceste ceremonii anuale. *Szól a kakas már*, cântecul hasidic pe care tata îl intona de fiecare dată de Pesah, a rămas întipărit în memoria tuturor. Nu chiar toată lumea îi înţelegea sensul şi mesajul, dar întreaga adunare era cutremurată de patosul implorării, cânta împreună cu el, fiecare dând glas propriilor suferinţe, doruri şi speranţe. Am pus pe pagina noastră web, pe care unii dintre voi o urmăriţi, înregistrarea acestei melodii. Mulţi au fost emoţionaţi, mulţi au mărturisit că le-au dat lacrimile.

Până în ultima zi, tata s-a dăruit cu însufleţire comunităţii. Elevii din ultimii lui ani, când trecuse de 80 de ani, spuneau că el nu are vârstă, pentru că, cu toată autoritatea şi înţelepciunea lui, rămânea ancorat în modernitate şi era deschis pentru idei noi. Era cel care-i înţelegea, cel căruia i se puteau adresa pentru sfaturi, cu care puteau să se simtă în largul lor, să se destăinuie fără reţinere. Ieri seară mi-a spus unul dintre aceştia că l-a simţit ca prieten. Diferenţa de vârstă de şaizeci de ani nu a fost o barieră.

Rabinul Neumann cu Mitropolitul Nicolae al Banatului

A avut mulţi prieteni. Unul de care era deosebit de mândru şi ataşat era Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae. S-au cunoscut de tineri. Şi-au descoperit afinităţi prin înţelegerea sentimentului religios şi a mesajului biblic, prin voinţa lor de a promova spiritul ecumenic. La sfârşit de săptămână am să fiu împreună cu celălalt mare prieten al său, cu domnul avocat Iulian Sorin, de care îl lega munca pentru comunitate şi o afecţiune şi o prietenie profunde. Voi sta de vorbă cu

persoane care trăiesc la Timişoara şi cu altele care au emigrat în Israel, Germania, SUA sau Canada şi voi înregistra povestirile ce vor constitui capitole în cartea pe care o pregătesc cu ajutorul doamnei Smaranda Vultur pe care o cunoaşteţi prin cele două volume coordonate de ea, *Memoria salvată*, volume cu interviuri cu membri ai comunităţii noastre. Voi urmări cum se împleteşte destinul individual şi familial cu cel colectiv, cum au fost trăite evenimentele istorice, cum sunt interpretate, ce emoţii, ce traume au provocat. Voi înregistra astfel elemente, sentimente, percepţii care nu apar în cărţile de istorie şi nici în documentele de arhivă, istoria trăită atât prin prisma individuală, cât şi prin conştiinţa apartenenţei la un grup etnic şi religios, istoria orală a celei de-a doua jumătăţi a secolului al XX-lea, în care adie suflul rabinului Ernest Neumann.

Getta Neumann, fiica rabinului Ernest Neumann

Darul lui de a pătrunde dincolo de ce e vizibil

Printre virtuţile memoriei, domeniu de care eu m-am ocupat în ultimii douăzeci de ani, este şi aceea de a uni generaţiile, de a uni oameni diferiţi prin religie, etnie, prin profesie. E o capacitate importantă a memoriei care se dovedeşte şi astăzi, când ne-am reunit aici în jurul memoriei prim-rabinului Ernest Neumann, pe care am avut plăcerea şi onoarea să-l cunosc cu puţin înainte de a pleca dintre noi, cu ocazia primei cărţi, *Memoria salvată, Evreii din Banat ieri şi azi*, care a apărut cu o prefaţă de domnul profesor dr. Victor Neumann. Am regăsit fotografii de la lansarea cărţii cu toţi cei care figurau în această carte. Din păcate, cred că sunt două sau trei persoane care mai sunt în viaţă. Îmi dă o mare mulţumire faptul că ceva din viaţa lor ne-a rămas închis ca într-o sticlă ce va merge nu numai spre noi, ci şi spre generaţiile care nu vor mai avea ocazia să ne cunoască direct nici pe noi, ci doar prin intermediul acestor cărţi.

În ceea ce-l priveşte pe prim-rabinul Ernest Neumann, aş spune că m-au frapat câteva lucruri. În primul rând, capacitatea dumnealui de a asculta. Deşi era un om deja bine în vârstă, asculta cu foarte mare atenţie. Avea ceva în ochi, sfredelitor, parcă vedea prin tine, dincolo de tine; şi mi s-a părut extraordinar darul lui de a cunoaşte oamenii, de a pătrunde dincolo de ceea ce e vizibil. Pe ceilalţi îi caracteriza scurt – există oameni care sunt în stare să schiţeze un portret edificator al celuilalt în câteva cuvinte.

Sigur că povestea vieţii lui este în mare parte povestea comunităţii pe care a condus-o atâţia ani. Rabinul Neumann era înconjurat de oameni foarte tineri. Era Luciana, era Andrei Schwartz, era Sonia Lipman, de ei îmi amintesc în mod special, pentru că ei au participat la această activitate de a culege mărturii, de a-i asculta pe cei mai în vârstă. Era uimitor să-i vezi în preajma domnului prim-rabin ca nişte nepoţi. Au fost oameni care, în preajma lui, au învăţat, au studiat, s-au iniţiat. Cred că este deosebit să ai disponibilitate, la o asemenea vârstă înaintată, să fii împreună cu tinerii şi să-ţi împărtăşeşti cu ei cunoaşterea, o cunoaştere în toate sensurile.

Iată că roadele se văd, astăzi ei sunt cei care asigură existenţa acestei comunităţi, prezenţa ei în viaţa acestui oraş.

Smaranda Vultur, conferenţiară la Universitatea de Vest Timişoara

Din respect şi dragoste pentru rabinul Neumann

Bună seara tuturor, vă mulţumesc foarte mult, doamnă Neumann, doamnă Friedmann. Mă bucur că am putut să vin astăzi aici. Am venit din respect şi pot să zic aşa, din dragoste pentru rabinul Neumann, pentru că, chiar dacă nu l-am cunoscut decât în ultima parte a vieţii, am avut experienţe relevante cu domnia lui. (...)

Eu am copilărit în cartierul Iosefin, pe strada Văcărescu, nu departe de sinagoga ortodoxă, care şi astăzi este în funcţiune, şi am avut foarte mulţi prieteni evrei. De mic copil, de prin anii ’50,

îmi aduc aminte că domnul Neumann venea des acolo, probabil venea la enoriaşi, şi m-a frapat întotdeauna atitudinea maiestuoasă, era tânăr pe atunci, avea barba neagră şi purta o pălărie mare. Noi, copiii, mai ales că aveam şi prieteni care se duceau acolo, pe actuala stradă Maniu, la manifestările religioase, noi, chiar dacă nu eram de confesiune mozaică, ne uitam din simpatie.

Figura lui m-a impresionat mult, dar atunci nu ştiam cine este şi de abia după zeci de ani, după ’96, când am ajuns primar, am avut un contact direct cu domnia sa. Aveam o ediţie a unui Talmud în limba ebraică, pe care o găsisem în biblioteca bunicului meu, care făcuse acum mai bine de o sută de ani facultatea la Cernăuţi şi învăţase limba ebraică. Necunoscând această limbă şi din dorinţa de a conserva această carte, deoarece mi-am dat seama că e o carte valoroasă, am mers la Comunitate, eram deja primar şi domnul Neumann mă ştia în calitate oficială, şi i-am oferit această carte. L-am rugat să o aibă în păstrare, pentru că eu nu eram în măsură să o citesc sau să o înţeleg şi nu doream să se piardă. Şi aşa s-a înfiripat o relaţie, zic eu, de respect din partea mea şi de simpatie din partea dumnealui. Ne lega şi faptul că făcuse liceul la Beiuş, unde şi bunicul meu fusese elev cu vreo cincizeci de ani înaintea domniei sale. Interesant că un ortodox, bunicul meu, cu mai bine de o sută de ani în urmă, şi un mozaic, domnul Neumann, în anii ’30, făcuseră amândoi liceul greco-catolic. Lucrul acesta denotă un anumit ecumenism pe care oamenii de atunci îl percepeau firesc, până la tragedia care a venit odată cu războiul. Şi aşa, încetul cu încetul, şi prin mijlocirea mitropolitului, dr. Corneanu, cu care ne întâlneam la Crăciun, la Paşti, s-au consolidat aceste relaţii.

După aceea, în virtutea unor colaborări pe care le avem cu oraşul Karlsruhe, la un moment dat s-a făcut o asanare la cimitirul evreiesc, tot prin strădania domnului dr. Neumann şi cu contribuţia celor din Karlsruhe, şi s-a creat o relaţie personală foarte strânsă.

Pentru comunitatea mozaică, dar în primul rând pentru oraşul Timişoara, a fost o cinste că am avut un astfel de concetăţean; şi oraşul l-a şi recompensat acordându-i titlul de *Cetăţean de onoare*, un lucru binemeritat, mai cu seamă într-un context în care rabinul Neumann preluase această comunitate în condiţii foarte grele, care, din fericire, s-a menţinut fără mari pierderi umane, nu cum s-a întâmplat în alte zone ale României sau în alte ţări.

Vine şi momentul în care te desparţi de viaţa pământească, ceea ce s-a întâmplat în 2004, spre regretul dumneavoastră şi al tuturor celor care l-au preţuit. Cu atât mai mult apreciez faptul că, an de an, dumneavoastră vă întruniţi aici şi că eu pot să vă fiu alături, în semn de respect pentru această personalitate a oraşului nostru.

Gheorghe Ciuhandu, primarul oraşului Timişoara

Cunoştea pe toată lumea

În primul rând, vreau să amintesc faptul că Ernest Neumann a fost foarte apropiat de nenumărate familii evreieşti şi neevreieşti din Timişoara. Ca să ilustrez cât de complex şi cât de strâns era legat de familiile evreieşti din zona aceasta a ţării, voi aminti cazul familiei mele. Într-o discuţie oarecare, absolut întâmplător, în urmă cu vreo zece ani, am aflat că l-a cunoscut şi pe străbunicul meu, care era născut într-un sat în Bihor, în urmă cu 160 de ani. L-a cunoscut pe acest străbunic al meu când acesta era foarte bătrân. În perioada interbelică, în ultimii zece ani de viaţă, se mutase la Timişoara, la o vârstă înaintată. Era un om foarte religios, frecventa des sinagoga şi rabinul Ernest Neumann l-a cunoscut personal. După aceea, l-a cunoscut şi pe bunicul meu. Nu a făcut legătura că străbunicul a fost tatăl bunicului meu, pentru că era o diferenţă de nume, dar îi cunoştea pe amândoi, cunoştea pe toată lumea. Ştia că bunicul meu a fost un negustor de succes la Timişoara, cu un magazin de textile aproape de Operă. Pentru tatăl meu, relaţia cu rabinul Neumann a fost cea mai importantă, pentru că a fost profesorul lui, a fost dirigintele lui,

care îl apreciase foarte mult, pentru că era un elev eminent şi simpatic. Mereu ne amintea cât de inteligent şi cât de bun elev a fost tatăl meu, iar noi eram foarte mândri că rabinul îşi amintea de tatăl meu în asemenea termeni.

Pentru mine, ca pentru toată lumea, el era rabinul comunităţii şi exista relaţia firească pe care o aveam toţi cu rabinul Neumann. Aş dori să vă mai amintesc câteva lucruri. Rabinul Ernest Neumann a venit la Timişoara în vremuri foarte grele, în 1941, atunci când probabil nu-ţi doreşti să fii rabinul unei comunităţi, când situaţia era foarte dificilă. Lucra ca rabin, dar şi ca profesor şi ziarist. Foarte mulţi dintre bărbaţii comunităţii erau la muncă obligatorie. Pericolul unei deportări în Transnistria era o realitate zilnică. Oameni ca bunicii şi părinţii mei, care erau copii pe atunci, trăiau cu rucsacul pregătit sub pat, pentru că nimeni nu ştia dacă nu vor fi luaţi într-o noapte şi duşi în Transnistria. Erau bocancii pregătiţi, sacii pregătiţi, nu se ştia ce se va întâmpla a doua zi. În aceşti ani de teroare şi de frică şi de disperare, a ajuns rabinul Ernest Neumann, foarte tânăr, la Timişoara. Povestea cum umbla din sinagogă în sinagogă, din casă în casă, încercând să-i îmbărbăteze pe orfani, pe familiile rămase fără bărbaţi, ei fiind la muncă silnică pe undeva, nu se ştia dacă mai trăiesc sau ce este cu ei, iar cei rămaşi în oraş trăiau cu permanenta frică a deportării. A ajuns aici în vremurile cele mai crunte şi cele mai dificile pentru o comunitate evreiască – un început foarte greu pentru un rabin.

Comunitatea şi rabinul Ernest Neumann au trecut prin acele vremuri cu noroc şi fără prea multe victime, dar au venit alte timpuri dificile, când comunitatea a început să dispară, pentru că evreii nu au putut suporta condiţiile din regimul comunist şi singura soluţie era emigrarea. Emigrarea se producea individual sau se producea în grupuri şi familii, în panică sau în mod ordonat, dar se producea permanent, până când comunitatea a pornit-o pe calea dispariţiei. Practic, două personalităţi mari ale iudaismului din România au rămas aici ca nişte căpitani pe vaporul care se scufundă: dr. Ernest Neumann şi rabinul dr. Mozes Rosen, la Bucureşti. Toţi ceilalţi rabini au părăsit această ţară, au preferat să emigreze şi ei împreună cu comunităţile pe care le-au condus, dar aceste două personalităţi au rămas aici şi şi-au păstorit ce a mai rămas din comunitate, repet, ca nişte căpitani pe vasul care se scufundă.

Gabi Szekely
recitând *Ma Niştana* de Pesah

Ţin minte că, într-o seară din 1989, anul în care am avut *Bar Miţva*, organizat pentru mine de rabinul Ernest Neumann, ne-am întâlnit în Piaţa Libertăţii cu domnul rabin, care, trist, ne-a spus aşa: „Oare ce va fi aici peste zece ani? Oare va mai exista o comunitate?” Permanent era frământat de viitorul acestei comunităţi care se topea văzând cu ochii, dar faţă de care îşi făcea datoria în fiecare zi şi în fiecare oră, practic zi şi noapte.

Aş vrea să vă mai spun că, pe lângă faptul că a fost un mare om de ştiinţă şi un adevărat umanist, a fost şi un evreu bun, ca să spun aşa, un evreu adevărat, aşa cum în perioada comunistă şi comunistă târzie puţini erau. Oamenii fugeau din această ţară sau se asimilau. Mai erau câţiva, îi putem număra pe degete, care menţineau vie flacăra iudaismului şi nu făceau niciun fel de compromis din acest punct de vedere. Şi din aceşti foarte puţini oameni de bază, care până la capăt au rămas drepţi şi au păstrat flacăra iudaismului, a făcut parte rabinul Ernest Neumann.

Gabriel Székely, arhitect,
conferenţiar la Universitatea de Ştiinţe Agricole Timişoara

Inimoasa lui soţie, Edit Neumann

Evocăm ilustra figură a prim-rabinului dr. Ernest Neumann, pe numele lui evreiesc Meir Aharon ben Zeev. În perioada celor şaizeci de ani cât a condus destinele populaţiei evreieşti din Timişoara, cred că noi toţi, tineri şi mai puţin tineri, îi suntem datori pentru felul în care ne-a modelat în spiritul evreiesc. Îi suntem datori pentru ceea ce am devenit ca oameni, ca evrei. De opt ani nu mai este în mijlocul nostru, însă, punând bazele ecumenismului la Timişoara, atât evreii, cât şi populaţia din Timişoara, aparţinând altor culte, îşi amintesc de domnia sa şi îi cinstesc memoria. La numeroase manifestări culturale sau religioase figura ilustră a rabinului Neumann este elogiată de cei care iau cuvântul. Am notat câteva caracterizări: „înţelept îndrumător spiritual, conducător de obşti, profesor, autentic prieten al celor ce-au luptat pentru pace şi dreptate, pentru valorile autentice ale iudaismului". Cineva a spus: „Îmi aduc aminte de privirea lui caldă şi pătrunzătoare, o privire care te îndruma să te înalţi şi tu, să fii un pic mai spiritual, mai identificat cu obştea ta, mai evreu, mai om". Să ne amintim şi de cea care i-a stat alături, de simpatica şi inimoasa lui soţie, Edit Neumann. Să le respectăm memoria şi să le cinstim munca. Fie-le ţărâna uşoară. Amen.

Andrei Gidali, oficiantul de cult în Sinagoga din Fabric

A fost alături de noi la toate boacănele

L-am cunoscut în toamna anului 1944, când am devenit elev în clasa I la Liceul Israelit. După festivităţile de deschidere, a intrat în clasă un tânăr cu barbă, cu ţinută impresionantă, cu faţa deschisă şi zâmbitoare. Pe atunci, clasa noastră, foarte eterogenă, era cotată drept cea mai dificilă clasă din liceu. S-a prezentat ca diriginte. Din acel moment, ne-a stăpânit, ne-a condus, ne-a instruit şi ne-a fermecat de câte ori ne întâlneam; şi îl întâlneam de mai multe ori pe săptămână, pentru că a fost profesorul nostru de ebraică, de religie şi de istorie a evreilor.

Sigur că ceea ce ne-a impresionat cel mai mult era că a fost alături de noi la toate boacănele pe care le-am făcut. Şi nu au fost puţine. Să vă dau câteva exemple. Am avut o profesoară de română, care cu greu ne-a stăpânit şi la un moment dat ne-a spus: „Bolşevicilor!"[1] La care noi ne-am „revoltat" şi i-am atras atenţia ce înseamnă „bolşevic" şi ce consecinţe poate avea. A plecat plângând din clasă şi imediat a venit dirigintele nostru şi ne-a potolit.

Un alt episod. Am avut ca profesor de igienă un doctor care nu ştia prea bine româneşte. Orele lui erau îngrozitoare, pentru că se vocifera şi nimeni nu era atent. Noi aveam clasa înspre curte, cu geamuri pe care puteam circula; şi, în timpul orei, circulam din clasă în curte şi înapoi. (*Râsete*) Când a aflat dirigintele nostru, ne-a făcut observaţie pe un ton ferm, dar cu un zâmbet.

Altele. În fiecare sâmbătă mergeam la serviciul divin la sinagoga din Fabric. Duminică aveam şcoală, iar după şcoală ne duceam cu dirigentele nostru şi jucam împreună fotbal. El făcea parte din echipa ziariştilor. Când era meci, mergeam cu toţii, toată clasa, era atacant şi noi ovaţionam. Ovaţionam şi aplaudam. Era ceva de nedescris.

Citeam în clasă *Apărarea patriotică*, ziarul în care semna articole sub pseudonimul Năuneanu. Citeam şi, în acelaşi timp, ne şi instruiam din articolele respective. Nu mai spun de excursiile pe care le-am făcut la Pădurea Verde! Ne-a fost patru ani diriginte. Odată, în clasa a patra, am avut un banchet lângă Piaţa Traian. Tatăl unui coleg de-al nostru avea un atelier şi acolo s-a organizat banchetul. Toţi am fost prezenţi şi am petrecut până seara târziu. La un moment dat, dirigintele nostru a venit şi ne-a anunţat: „Am să vin cu cineva la care ţin foarte mult. Vreau să mă căsătoresc

[1] Înainte de 23 august 1944, cuvântul „bolşevic" era folosit pentru a-i desemna pe cei care aveau un comportament perturbator. Profesoara utilizase „bolşevic" în accepţiunea de „derbedeu". După 23 august, „bolşevic" însemna „revoluţionar comunist", iar utilizarea cu sensul peiorativ era pasibilă de pedeapsă. (Explicaţia ulterioară a prof. F. Schneider.)

şi vreau să v-o prezint pe logodnica mea, să vă spuneţi părerea”. (*Râsete în sală*) A venit cu o domnişoară drăguţă, roşie până în vârful urechilor, ne-a prezentat-o, iar noi am provocat-o la discuţii, ea s-a mai liniştit şi a stat de vorbă cu noi. Nu mult după aceea, am fost la nuntă, tot la sinagoga din Fabric. Ei, şi câte altele...

Dar ce mai vreau să spun... În vara lui ’48 s-a desfiinţat Liceul Israelit. A fost momentul când drumurile noastre s-au despărţit. Condiţiile social-istorice şi politice au făcut să ne întâlnim doar întâmplător. Şi una din întâlnirile astea, pe care n-o s-o uit, a fost la ştrandul termal, unde fostul nostru diriginte era împreună cu Dani, nepotul lui, pe care atunci l-am cunoscut. Când ne-am reîntâlnit, definitiv de data aceasta, după evenimentele din ’89, am vrut să aud *Kol Nidrei*[2]. Serviciul divin se ţinea în sala din curtea sinagogii din Fabric. M-am dus cu mult înainte să înceapă, m-am aşezat în ultimul rând, am ascultat, iar la sfârşit am aşteptat să plece toată lumea şi-atunci am pornit şi eu. M-a văzut, a venit spre mine, m-a îmbrăţişat şi mi-a spus cu un zâmbet: „Măi, Feri, te-ai «compromis», ai fost văzut în sinagogă!” După aceea ne-am întâlnit de multe ori. Am participat şi la festivităţi, a fost sărbătorit în prezenţa marilor oficialităţi la Hotel Continental şi pot să spun că ne-am întâlnit destul de des aici, la Comunitate.

Am scris despre el, iar în *Memoria salvată* volumul I sunt ilustrate momente din viaţa mea şi unele legate şi de rabinul nostru. Am scris apoi volumul de amintiri *Copilărie sub trei cârmuiri* care, prin amabilitatea lui Getta, a fost publicat şi în revista noastră online. Am mai scris o evocare şi o apreciere legată de marea lui personalitate, care a apărut în volumul omagial, cu ocazia aniversării a 85 de ani ai rabinului Neumann. Ar fi multe de zis. Personalitatea lui a fost covârşitoare. Amintirea sa persistă şi va persista cât timp va exista această comunitate. Suntem puţini, cei mai mulţi au depăşit anumite vârste. Eu însă n-am de gând să abandonez... până la vârsta biblică!

Francisc Schneider,
profesor de fiziologie la Universitatea de Vest Arad

Un camarad apropiat, jovial şi generos[3]

„Cum te descurci cu valul de frig?”, m-a întrebat în loc de bineţe. „Nu ţi-a afectat livada?”

În prima clipă n-am sesizat la ce se referă interlocutorul şi ce ar trebui să-i răspund bărbatului de statură mijlocie, cu barba îngrijită şi ochii vioi, iscodindu-mă. Apoi mi-am dat repede seama că n-am de ce să rămân perplex, că mă găsesc în faţa unei redutabile şi rare memorii, a unui interlocutor nu întotdeauna comod. Peste câteva clipe avea să-mi reamintească de rândurile, cu specii alternante, ale pomilor mei de rod din Comana, ca apoi, pe nepusă masă, să-mi reamintească de stările mele sufleteşti din prima sesiune de bacalaureat a anului 1947, când aveam să pic cu brio la materia de care eram cel mai legat: limba şi literatura română. (De altfel, buretele uitării, indispensabil autoconservării noastre, a şters demult de pe tabla amintirilor acel incident neplăcut şi paradoxal.)

[2] Rugăciunea în ajun de Iom Kipur
[3] Textul publicat în volumul omagial, cu ocazia aniversării de 85 de ani, în 2002, a fost citit în cursul serii de Olimpia Cirimpei.

„Ştii că Tom are al şaptelea nepot? Că Nely s-a recăsătorit la 60 de ani? Că X s-a prăpădit dintr-un accident cerebral? Că fratele lui E. a susţinut, în ianuarie, un concert extraordinar la Carnegie Hall ? Ştii că...” Şi noutăţile despre foştii colegi de clasă sau de liceu se rostogolesc trepidant, ca o avalanşă. Dintre sutele de elevi pe care i-a avut Ernest Neumann, nu cred că nu ştie de vreunul cu ce se ocupă, unde se află, ce a simţit sau nu în viaţă...

Rabinul Neumann
în primăvara anului 1983

Stăm lângă un uriaş coş vârfuit cu toate fructele Edenului. Cojim mere, banane, portocale... Fructele (de aici şi îngrijorarea pentru livada mea din Comana) sunt singurul aliment faţă de care atât de echilibratul şi cumpănitul Ernest Neumann e... nestăpânit. Altfel, e aproape ascet, nu bea (alcool), nu fumează, nu este gurmand. Dar fructe consumă oricând şi oriunde, fără nicio reţinere.

L-am cunoscut înainte de a-i deveni elev. În faţa unei gropi proaspăt săpate, pe-o buză de deal înecat în norii tuciurii ai smogului uzinal. Din spatele catafalcului purtând sicriul de lemn negeluit, i-am auzit vocea pătrunzătoare şi ritmată : „A căzut condeiul din mâna Profesorului Marosy...” Sosise la Reşiţa să-l înmormânteze pe Bunicul. Cu cât respect şi dragoste l-a înconjurat lumea oraşului meu – foştii elevi ai bunicului, de toate etniile şi de toate credinţele. Deja atunci, în anii ’40, Ernest Neumann, rabinul de la Timişoara, era considerat o somitate, un înţelept.

I-am devenit elev la Timişoara. Orele sale erau aşteptate cu nerăbdare. (Erau, poate, singurele de la care nu se chiulea la vreun Dick Foran sau pe aleile de pe malul Begăi.) Erau ore de înălţare spirituală în care materia de predare se însufleţea cu escapade în contingent, cu educaţie cetăţenească, cu evadări în filosofia Zoharului, sau, pur si simplu, în comentarea ultimului editorial scris de Profesor în *Banatul*... Stima noastră pentru cunoştinţele profesorului era dublată de dragostea pentru un camarad apropiat, jovial şi generos, care ştia cum să ne ţină partea, cum să ne dea o mână de ajutor.

Ernest Neumann – 85 de ani! Cu mintea la fel de zglobie şi inventivă, cu gândirea sa elastică şi profundă, cu memoria înregistrând fidel mii de destine şi sute de mii de pagini de înţelepciune – intacte, prodigioase, vii, în permanentă alertă şi interes pentru noi.

Toma George Maiorescu[4], autor, eseist, poet

O insolită amintire

Vara anului 197?... Era vacanţa studenţească, iar eu, cu toate examenele luate, am fost angajat ca salvamar la Ştrandul Tineretului amenajat la liziera de la Pădurea Verde, pentru a face nişte bănişori pentru un sejur la Marea Neagră. Aşa zis salvamar, fiindcă în apa adâncă de un metru doar dacă săreai *fejes*[5] te puteai îneca, fiindcă te loveai cu capul de betonul de sub apă şi acolo rămâneai. În schimb, aveai alte activităţi obligatorii: erai garderobier, curăţător de gunoaie lăsate de mâncăcioşi, uneori chiar rupător de bilete la intrare. Într-o frumoasă şi călduroasă zi din cursul săptămânii, mare mi-a fost mirarea zărindu-l între cei întinşi pe nisip, prăjindu-se la soare, pe Neumann bácsi, rabinul comunităţii noastre evreieşti, omul pe care nici în vise nu mi-l puteam închipui în această ipostază.

„Péterke, gyere ide!”[6], m-a întâmpinat dânsul cu o voce atât de părintească, încât m-am grăbit spre dânsul cu curiozitatea unui copil cuminte, chemat de tatăl lui pentru a fi mângâiat pe creştet.

---

[4]Toma George Maiorescu, n. 1928, eseist, publicist, poet. Fondatorul mişcării ecologice în România.
[5] Cu capul înainte. (maghiară)
[6] Vino-ncoace! (maghiară)

Discuţia s-a înfiripat imediat, subiectul fiind, bineînţeles, Györgyike, frumoasa şi fermecătoarea lui fetiţă, care interpretase rolului Esterei la o serbare de Hanuca, atunci când eu îl jucam pe Mordehai, tatăl ei adoptiv. Din vorbă în vorbă, la întrebarea rabinului Neumann privind ocupaţia mea de salvamar, a trebuit să spun tot adevărul, că mai mult joc „66" decât muncesc... La care, nici una, nici două, provocat glumeţ de rabinul Neumann, am încins o serie lungă de partide de „66" în care, spre ruşinea mea, nu am reuşit să câştig niciuna, chiar şi atunci când aveam o pereche de 40 şi una de 20 în mână! Şi în această situaţie s-a dovedit că rabinul Neumann avea o memorie, dar şi o logică extraordinară, cu care reuşea să-i domine pe toţi cu care intra în contact! Şi să nu credeţi că nu am încercat, măcar o dată din 10 sau 15 partide, să-l întrec pe cel care a fost un extraordinar dascăl pentru mine şi nu numai pentru mine...
Acest text al lui Peter Fuchs, absent din motive de sănătate, a fost citit de dna Olimpia Cirimpei.

De ce sunteţi aşa de bun?

Este foarte greu de vorbit după ce s-au evocat atâtea amintiri frumoase despre domnul doctor. Aş dori să spun ce sentimente mă cuprindeau pe mine atunci când mă întâlneam cu dânsul. Mi-aducea aminte mereu de tata, de familia mea, în special de tata. Spuneau antevorbitorii mei că era un om care te pătrundea, care te analiza. Mie îmi dădea un sentiment de siguranţă. Ştiam că există cineva care îmi va răspunde la orice întrebare aş fi avut. Şi aşa era şi cu tatîl meu. Nu exista vorba „Astăzi nu sunt dispus să-ţi răspund" sau „Nu am timp" sau „Ai să vezi tu, când vei creşte mare, ai să înţelegi despre ce e vorba". Avea răbdare să asculte problemele, emana bunătate. Sunt foarte puţini oameni care sunt oameni cu „O" mare. E un privilegiu să întâlneşti oameni în viaţă, care îţi lasă impresia că sunt buni prin esenţa lor. L-am întrebat odată: „Dar de ce trebuie să fim buni?" sau „De ce trebuie să existe şi oameni buni în lume?", „De ce sunteţi aşa de bun? Enervant de bun!" La care dânsul mi-a dat un răspuns surprinzător: „Dacă toată lumea ar fi rea, atunci cum ar exista răutatea? Nu am recunoaşte-o, pentru că nu am avea termen de comparaţie". În acelaşi timp, mă enerva, ca şi tata, când eram copil. De ce mă enerva? Pentru că ştiam că niciodată n-am să ajung sau aveam impresia că n-am să ajung la nivelul lor. Ar fi fost şi foarte greu... (...)

Aş mai vrea să citez ceva dintr-un interviu dat de domnul dr. Neumann. „Ce vi se pare mai important de transmis viitorimii din experienţa dumneavoastră de viaţă?" Răspuns: „Cred că trebuie să avem conştiinţa unui rol superior al existenţei, să nu trăim sub imperiul lui *carpe diem*, să nu ne închidem în carapacea unei vieţi înguste, egoiste. Acolo unde e o lacrimă, să căutăm să o uscăm. Să încercăm să aducem un surâs pe chipul semenului nostru. Să nu ne răzbunăm, să iertăm, dar să nu uităm vreodată nedreptăţile ce ni s-au făcut!"

Dr. Gheorghe Sebök, medic primar

L-am simţit ca pe un bunic

Bunica mea s-a dus şi ea, se împlinesc două săptămâni astăzi. Pe rabinul dr. Neumann l-am simţit ca pe un bunic, pentru că eu nu mi-am prins decât bunicile în viaţă. El ştia cât de apropiat îl simţeam. Noi ne amintim de dragul tău tată, Getta, cu multă afecţiune; şi nu doar în acest moment al anului. Pentru mine se încheie o etapă importantă în educaţia mea odată cu generaţia asta care se duce, generaţia bunicii şi a rabinului Neumann.

Aş vrea să fac referire la un lucru important, care se întâmplă odată cu pierderea acestei generaţii. Este vorba de avântul pe care îl iau negaţioniştii Holocaustului. Acest fenomen imposibil de înţeles, mai ales pentru noi, membrii Comunităţii evreilor, a primit un nou imbold acum, când puţini au mai rămas dintre cei care care au supravieţuit, au suferit şi şi-au pierdut o parte a familiei

în acele vremuri. Din păcate, tinerii, atât cei în România, cât şi cei din alte ţări, nu-i mai au pe aceşti oameni în faţă, pe aceşti martori ai vremurilor. De aceea i-aş ruga pe prietenii Comunităţii noastre, deşi ştiu că nu e nevoie de un asemenea îndemn, să ni se alăture în momentele dificile prin cuvântul lor în presa scrisă, în audio-vizual ş.a.m.d., pentru a nu permite asemenea tentative de mistificare a istoriei. Colecţiile de memorii, de povestiri de viaţă, prin care se păstrează trăirea individuală a istoriei sunt şi ele benefice.

Dumnezeu să-i odihnească în pace!

Dr. Andrei Schwartz, informatician

Cât devotament avea el pentru Comunitate...

Este cam dificil pentru mine să trec de la studiul istoric la memorie, fiindcă, din punctul meu de vedere, abordarea istoriei cu instrumentele cercetătorului e una şi memoria este alta. În memorie şi în amintire intră sentimentele pe care le purtăm faţă de semenii noştri, acest lucru fiind o componentă fundamentală a fiinţei fiecăruia. În această seară vorbim mai puţin de istorie şi mai mult de memorie şi de aducerea în prim plan a chipului şi a alurii personalităţii lui Ernest Neumann.

În 1968, când l-am întâlnit pentru prima oară pe rabinul Neumann, eram la un moment trist din viaţa mea: îl înmormântam, la cimitirul evreiesc din Lugoj, pe tatăl meu. Rabinul Neumann a ţinut slujba în faţa mea, a unui copil naiv şi cu mare dragoste pentru tatăl său. A doua întâlnire a fost într-un moment de prim pas către maturitate, la 22 de ani. În toamna lui 1977, la un an după ce am terminat facultatea, l-am întâlnit aici, în sediul Comunităţii, fiind invitat în urma unui telefon la o discuţie. Discuţia cu tânărul Victor Neumann era, cum spunea doamna Smaranda Vultur, filtrată de ochii sfredelitori ai rabinului Neumann, care m-a impresionat din primul moment prin ţinuta pe care o avea, prin faptul că schimba foarte repede româna cu maghiara şi maghiara cu româna, că răspundea la telefon folosind o a treia limbă. Ulterior, mi-am dat seama că doctor Neumann ştie şi ebraica modernă foarte bine şi că este un specialist în ebraica biblică. Era curios, voia să ştie totul despre mine şi ştiu că nu era aşa numai în cazul meu, ci se interesa în general despre semenii lui, iubea oamenii. Întreba despre tata, despre mama, despre bunici, despre locul copilăriei, despre şcoala pe care am făcut-o. Totodată, inventaria tot ceea ce îi spuneai şi, după zece ani, îţi reproducea cu exactitate ceea ce i-ai spus în întâlnirile precedente. Pentru mine care, la vârsta de 22 de ani, nu mai aveam nici tată, nici mamă, el a însemnat multă vreme un adevărat părinte, un om care m-a îndrumat, care îmi spunea ce trebuie să fac şi ce nu e voie să fac. Era întotdeauna cald, dar ştia să fie ferm.

M-a ajutat foarte mult atunci când nu am avut serviciu, mi-a oferit masa gratuit la cantină. M-a invitat să ţin câteva conferinţe în cadrul Comunităţii. M-a ajutat să stabilesc legături care mi-au deschis căi noi. M-a recomandat rabinului Rosen la Bucureşti şi m-am dus să-l întâlnesc pe rabinul Rosen; m-a recomandat lui Scheiber Sándor[7] la Budapesta şi aşa l-am întâlnit pe marele erudit Scheiber Sándor care fusese prieten şi coleg cu el la seminarul rabinic din Budapesta.

Este interesant că persoana din familie care m-a cunoscut cel mai repede şi m-a identificat ca stare de suflet a fost doamna Neumann care i-a atras atenţia rabinului: „Ai grijă de Victoraş!” Ea a fost prima care mi-a remarcat înclinaţiile pentru cercetare, pentru studiu. Şi, atunci când l-am întrebat pe rabinul Neumann: „Pot să intru în arhiva Comunităţii şi să fac cercetare istorică?”, el mi-a răspuns: „Ascultă ce-ţi spun: soţia mea zice că da. Eu am nişte reţineri, dar sper să faci treabă bună. Vezi însă că totul e în pivniţă; şi e în dezordine. Am să chem pe cineva să facă ordine.” L-a chemat pe istoricul Geza Kovács de la Arad şi l-a pus, timp de trei săptămâni, să

[7] Sándor Scheiber (1913-1985): rabin la Budapesta, istoric şi erudit.

aranjeze cât de cât arhiva, pentru că urma să intre Victoraş în arhivă. În fine, a rămas destul de mult praf, când am ajuns eu să lucrez acolo, cu masca pe figură... În fiecare zi când terminam de studiat şi de căutat documentele, mă duceam şi dădeam un raport rabinului. „Na, ce-ai găsit, Victoraş?" „Un document care spune când s-a ridicat sinagoga din Cetate; şi am găsit proiectul arhitectural al sinagogii. Acolo sunt toate datele în legătură cu materialele care au fost cumpărate, banii care au fost cheltuiţi pentru mozaic, ce bani s-au dat pentru constructor, de unde s-au adus materialele, de la Viena, de la Roşia Montană, de la Budapesta, de la Timişoara." Zice: „Foarte interesant! Continuă şi te rog să mă ţii la curent cu tot ce găseşti". Mi-a spus odată: „Istoricii trebuie să înţeleagă faptul că şi memoria noastră contează; şi că ceea ce-ţi spun eu nu poţi să afli din niciun document. Ceea ce am simţit eu în timpul războiului şi presiunea care a fost asupra mea, astea nu le poate reda niciun document." Atunci am început să înţeleg într-adevăr că şi documentul de arhivă, dar şi înţelegerea stării de suflet, a sensibilităţii oamenilor, a suferinţei care nu este transcrisă în documente sunt la fel de importante pentru înţelegerea epocii. Prin urmare, am ascultat cu atenţie tot ceea ce povestea rabinul, pentru ca să înţeleg mai bine documentele pe care le găseam în arhivă. A fost o lecţie bună.

Vă mai povestesc încă un singur lucru pe care probabil că nu-l ştie nimeni. Eu l-am văzut pe rabinul Neumann în ultimele sale zile de viaţă. La Comunitate a sosit ambasadoarea Israelului. Rabinul fusese operat cu trei zile înainte. Îmi spune: „Victoraş, ce faci, ai venit?" „Da, am fost chemat să mă întâlnesc cu doamna ambasador, doamna Rodica Radian-Gordon." Zice: „Tu ştii ce mi s-a întâmplat? Am fost operat". Zic: „Când aţi fost operat?" „Acum trei zile, ieri am ieşit din spital." Cred că era într-o zi de luni, vineri avuse loc operaţia, duminică a ieşit din spital. Urcam pe scări şi l-am ţinut de braţ. Îi tremura mâna. „De ce aţi venit astăzi?" l-am întrebat. „Nu sunteţi în cea mai bună formă şi era bine să rămâneţi acasă." „Când vine ambasadorul Israelului, eu nu pot să nu fiu aici. Cât timp trăiesc, eu trebuie să primesc pe reprezentantul statului Israel. Nu se poate ca eu să nu fiu aici atâta vreme cât am viaţă." Răspunsul lui m-a impresionat, a fost colosal. A continuat vizita, s-a purtat absolut impecabil pe tot parcursul acelei dimineţi, de la ora zece până la unu. N-a arătat nimic. Am plecat de aici la Universitate, am avut acolo o întâlnire cu rectorul Universităţii, împreună cu doamna ambasador; şi, în faţa Universităţii, când am ieşit, ne-am îmbrăţişat şi ne-am luat la revedere. Aflam peste câteva zile că nu mai este. A fost profund impresionant pentru mine cât devotament avea el pentru Comunitate, pentru spiritul comunitar, pentru Israel. Crezul său era unul adevărat, unul autentic. L-am simţit, l-am descoperit ca atare întotdeauna, în toate împrejurările. V-am povestit acest episod, pentru că a fost ultima întâlnire pe care am avut-o cu rabinul Neumann şi m-a marcat profund.

Rămăsese egal cu sine, un om cald, care îşi îndrăgea semenii. Era o figură emblematică, o personalitate de referinţă nu numai în Comunitatea evreilor, ci şi în viaţa culturală, religioasă, multiconfesională a Timişoarei, a Banatului, a întregii României.

Victor Neumann, istoric, profesor la Universitatea de Vest Timişoara